

УДК:347.96:340.12

DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2026-52-2-304-324>

ЄДНІСТЬ І ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРОФЕСІЇ: СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЇЇ СУБ'ЄКТІВ

Татаренко Г.В.

UNITY AND DIFFERENTIATION OF THE LEGAL PROFESSION: SPECIALIZATION AS A FACTOR IN THE TRANSFORMATION OF THE LEGAL STATUS OF ITS SUBJECTS

Tatarenko H.V.

У статті здійснено комплексне теоретико-правове дослідження спеціалізації юридичної професії як закономірного напрямку її внутрішнього розвитку в умовах ускладнення правового регулювання, поглиблення функціонального поділу правничої праці та зростання вимог до якості професійної правничої діяльності. Обґрунтовано, що єдність юридичної професії не виключає, а передбачає її внутрішню диференціацію, оскільки спільність правової природи, ціннісних засад, професійного призначення та етичних стандартів поєднується з об'єктивною необхідністю формування спеціалізованих видів юридичної діяльності, зумовлених особливостями предмета правового регулювання, характером професійних функцій і змістом компетенції відповідних суб'єктів. Доведено, що спеціалізацію доцільно розглядати не лише як форму професійного зосередження юриста на певній галузі права, категорії справ чи сегменті юридичної практики, а насамперед як істотний чинник трансформації правового статусу суб'єктів юридичної професії, що впливає на обсяг їхніх повноважень, структуру професійних прав та обов'язків, вимоги до кваліфікації, систему гарантій професійної діяльності та межі юридичної відповідальності. У дослідженні проаналізовано співвідношення загальної правничої підготовки та спеціалізованих професійних компетентностей, а також виявлено особливості їх формування в системі юридичної освіти, у процесі безперервного професійного розвитку та в межах інституційної організації окремих правничих професій. Встановлено, що українська модель підготовки правників зберігає переважно універсальний характер, тоді як реальна професійна спеціалізація здебільшого формується на етапі практичної діяльності, професійного самоврядування, внутрішньоорганізаційного розподілу функцій та спеціального порядку доступу до окремих правничих професій. З'ясовано, що у національному праві спеціалізація юридичної професії виявляється у різних нормативних та інституційних формах: як прямо закріплена законом, як організаційно-функціонально зумовлена, як самоврядно підтримувана або як така, що впливає із самої правової природи відповідної професії. Окрему увагу приділено порівняльно-правовому аналізу європейських підходів до спеціалізації правничої діяльності, які засвідчують тенденцію до поєднання фундаментальної юридичної освіти з механізмами офіційного визнання спеціалізованої компетентності, безперервного підвищення кваліфікації та посилення професійної відповідальності. Зроблено висновок, що подальший розвиток інституту спеціалізації юридичної професії в Україні

потребує системного нормативного осмислення й узгодження з сучасними потребами правозастосовної практики, завданнями модернізації правничої освіти та європейськими стандартами якості професійної правничої діяльності.

Ключові слова: адвокат, єдність, диференціація, нотаріус, правовий статус, правове регулювання, прокурор, професія, спеціалізація, суддя, юридична професія.

Постановка проблеми. Юридична професія охоплює широкий спектр напрямів професійної діяльності, серед яких традиційно виокремлюють судову, адвокатську, нотаріальну, прокурорську, слідчу, правозахисну, науково-педагогічну та інші форми професійної реалізації юриста. Така багатоманітність зумовлена не лише функціональним призначенням окремих правничих інституцій, а й постійним ускладненням суспільних відносин, які потребують дедалі глибшого, предметного та компетентного правового супроводу. За цих умов юридична професія об'єктивно розвивається шляхом внутрішньої диференціації, одним із ключових проявів якої є спеціалізація. Водночас внутрішня диференціація юридичної професії не заперечує її єдності, оскільки всі різновиди професійної юридичної діяльності ґрунтуються на спільній правовій природі, єдиному ціннісно-функціональному призначенні та загальних засадах професійної підготовки, етики й служіння праву. Саме в діалектичному поєднанні єдності та диференціації розкривається сучасна природа юридичної професії, а спеціалізація постає формою її внутрішнього розвитку, що забезпечує більш точне, предметне й ефективне виконання професійних функцій.

Під спеціалізацією юридичної професії доцільно розуміти зосередження професійної діяльності юриста на певній галузі права, категорії правовідносин або функціонально визначеному сегменті юридичної практики, що дає змогу поглиблено опанувати відповідний нормативний матеріал, судову

практику, методи правозастосування та професійні інструменти. Ідеться не лише про формальний розподіл правничої праці, а про закономірний наслідок розвитку сучасного права, яке стає дедалі об'ємнішим, технічно складнішим і міждисциплінарно насиченим. Саме тому спеціалізація постає не факультативною характеристикою юридичної діяльності, а важливим механізмом забезпечення її якості, професійної точності та функціональної ефективності.

У зарубіжній правничій доктрині спеціалізоване правознавство пов'язується насамперед із необхідністю адекватно реагувати на складні правові реалії, динаміку законодавчих змін, посилення міжнародної взаємодії та виклики глобалізації. Розвиток окремих напрямів юридичної практики - від кримінального захисту й корпоративного консалтингу до медіації, комплаєнсу, захисту прав людини чи міжнародного гуманітарного права - свідчить про те, що універсальна підготовка юриста, хоча й залишається необхідною базою, уже не є достатньою для повноцінного виконання багатьох професійних функцій [1, с.62-63]. Сучасний правник дедалі частіше має володіти не лише загальною юридичною ерудицією, а й спеціальними знаннями, навичками та методиками роботи у вузькопрофільній сфері.

Визначення спеціалізації як наукового терміна в юридичній літературі може відрізнятися залежно від методологічного підходу, предмета дослідження та акцентів конкретного автора, однак спільним для більшості наукових позицій є визнання її

позитивної ролі у професіоналізації правничої діяльності. Дослідники наголошують, що спеціалізація сприяє не лише глибшому знанню конкретної галузі права, наприклад кримінального, цивільного, господарського чи адміністративного, а й формуванню стійких практичних компетентностей, необхідних для належного надання правничої допомоги, здійснення правосуддя або реалізації інших юридичних функцій. Вона підвищує якість юридичного аналізу, точність правових висновків, здатність юриста працювати зі складними категоріями справ та оперативно реагувати на новели законодавства й судової практики.

Не випадково у фахових працях спеціалізація визначається як «необхідна умова підвищення якості адвокатської діяльності» і така, що повинна закладатися ще на етапі здобуття вищої юридичної освіти [1, с.67]. Це положення має ширше значення і може бути поширене на юридичну професію загалом. Адже саме система професійної освіти покликана забезпечити поєднання фундаментальної правової підготовки з можливістю раннього формування профільних компетентностей, які надалі визначатимуть якість виконання юристом його професійних обов'язків. У цьому контексті спеціалізація виступає не лише освітнім чи організаційним явищем, а й важливим чинником структуризації самої юридичної професії, що впливає на зміст правового статусу її суб'єктів, характер їхніх повноважень, професійних прав, обов'язків, гарантій та відповідальності.

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку України нерозривно пов'язаний із процесами європейської інтеграції, адаптації національного законодавства до *acquis* ЄС та поглибленого реформування правової системи загалом. За таких умов особливої

ваги набуває питання забезпечення високих стандартів правничої освіти, професійної підготовки юристів і належної якості юридичної практики. Одним із важливих інструментів досягнення цієї мети виступає спеціалізація юридичної професії, яка дає змогу не лише поглибити фахову компетентність правника у відповідній сфері, а й підвищити ефективність правозастосування, якість правничої допомоги та рівень професійної відповідальності. Ускладнення правового регулювання, поява нових галузей правовідносин, розвиток міжнародного і європейського права, цифровізація правничої діяльності, а також зростання вимог до якості юридичних послуг об'єктивно формують потребу в поглибленій професійній спеціалізації. У цьому аспекті спеціалізація постає не як факультативна перевага окремого правника, а як закономірний напрям еволюції юридичної професії в цілому.

Додаткової значущості темі надає і порівняльно-правовий вимір. Міжнародні дослідження свідчать, що в більшості держав - членів ЄС адвокатська професія передбачає можливість офіційного обрання спеціалізації, а в окремих випадках - і проходження спеціальної сертифікації чи підтвердження кваліфікації у відповідній сфері правничої практики [1, с.62]. Такий підхід спрямований на забезпечення професійної якості, прозорості правничого ринку та підвищення довіри суспільства до правничих інституцій. Отже, дослідження спеціалізації юридичної професії є важливим і з огляду на необхідність осмислення європейського досвіду та визначення перспектив його імплементації у вітчизняну правову систему.

Водночас в Україні питання професійної спеціалізації юристів досі не отримало належного комплексного нормативного

закріплення. Хоча чинне законодавство не встановлює єдиних, чітко визначених правил щодо спеціалізації правників як загального інституту, на практиці диференціація юридичної діяльності вже стала об'єктивною реальністю. Це виявляється, зокрема, у функціонуванні спеціалізованих судів або спеціалізації суддів за окремими категоріями справ, у внутрішній структуризації органів прокуратури, у розподілі напрямів адвокатської практики, а також у формуванні вузькопрофільних напрямів нотаріальної, корпоративної, міжнародної та інших видів правничої діяльності [2, ст.18]. Така ситуація свідчить про певний розрив між реальними потребами правничої практики та рівнем їх нормативного осмислення.

Саме тому дослідження спеціалізації юридичної професії як чинника диференціації правового статусу її суб'єктів є своєчасним і науково значущим. Воно дає змогу не лише з'ясувати сутність і форми прояву спеціалізації у межах юридичної професії, а й виявити її вплив на обсяг професійних прав, обов'язків, гарантій, вимог до кваліфікації та юридичної відповідальності різних категорій правників. У теоретичному вимірі це сприяє поглибленню уявлень про внутрішню структуру юридичної професії, а у практичному - формуванню обґрунтованих підходів до вдосконалення законодавства, правничої освіти та організації професійної діяльності юристів в Україні.

Метою статті є комплексне теоретико-правове дослідження спеціалізації юридичної професії в Україні як чинника диференціації правового статусу її суб'єктів. Досягнення цієї мети передбачає уточнення змісту та сутності відповідного понятійного апарату, з'ясування особливостей юридичної освіти у контексті формування спеціалізованих професійних компетентностей, аналіз

чинного нормативно-правового регулювання спеціалізації в окремих сегментах юридичної професії, а також порівняльно-правове осмислення релевантних підходів і практик держав - членів Європейського Союзу. Основними емпірично-правовими моделями такого аналізу в межах статті визначено адвокатуру та нотаріат, що дає змогу простежити різні форми спеціалізації юридичної професії - внутрішньо професійну та інституційну, тоді як суддівська і прокурорська спеціалізація залучаються для ширшого порівняльного підтвердження загальної тенденції диференціації правового статусу суб'єктів юридичної професії. На цій основі обґрунтовується доцільність подальшого розвитку інституту спеціалізації юридичної професії в Україні та формулюються пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання, правничої освіти й професійної практики у цій сфері.

Стан наукового опрацювання проблеми свідчить, що в українській юридичній доктрині вже сформовано помітний корпус праць, присвячених правовому статусу окремих суб'єктів юридичної професії, насамперед адвокатів і нотаріусів, однак спеціалізація як самостійний чинник диференціації їхнього правового статусу досліджена лише фрагментарно. Нормативне тло цієї проблематики утворюють передусім конституційні положення про право на правову допомогу та законодавчі акти, що визначають організацію й діяльність адвокатури та нотаріату, проте саме доктринальне осмислення взаємозв'язку між професійною спеціалізацією, функціональним призначенням і структурою правового статусу відповідних суб'єктів поки що не набуло системного характеру [3; 4; 5].

Наприклад, у працях, присвячених адвокатурі, переважає підхід, відповідно до якого правовий статус адвоката розкривається через поєднання конституційного призначення, професійної незалежності, сукупності прав і обов'язків, гарантій діяльності та відповідальності. Так, Т. Б. Вільчик обґрунтовує конституційно-правовий статус адвокатури як інституту правової системи держави, функціонування якого є необхідним для забезпечення права на правову допомогу, розвитку громадянського суспільства та становлення правової держави [6, с.5]. Натомість А. О. Дутко, Л. О. Остапенко та І. Трач пропонують більш структуровану модель аналізу, у межах якої правовий статус адвоката охоплює професійні права та обов'язки, гарантії адвокатської діяльності, відповідальність і вимоги до особи, яка набуває цього статусу; при цьому незалежність адвоката визначається ними як основоположна умова професійної діяльності [7, с. 169-170]. Сукупно ці підходи переконливо доводять, що адвокатура в сучасному правопорядку не може розглядатися як абстрактна форма загальноюридичної практики, оскільки її статус має чітко виражену функціональну та інституційну специфіку.

Проблематика нотаріату у вітчизняній науці також опрацьована досить активно, однак основний акцент тут зміщений із загальної теорії спеціалізації на виявлення особливостей правового статусу нотаріуса. А. В. Лиля-Барська переконливо доводить, що нотаріус в Україні має дуалістичний статус: з одного боку, це особа, уповноважена державою на вчинення юридично значущих дій, а з другого - представник вільної юридичної професії, який здійснює діяльність незалежно, хоча й у межах детально врегульованого правового режиму [8, с. 131,

133]. У спорідненому ключі Л. С. Ладіна, М. Ю. Веселов і Л. Ю. Веселова, досліджуючи юридичну відповідальність приватного нотаріуса, акцентують на його особливому статусі порівняно з іншими особами, що здійснюють професійну діяльність у правничій сфері, а також на специфіці поєднання в українському нотаріаті державного і приватного сегментів [9, с.46]. Такі підходи є важливими для теми спеціалізації, оскільки нотаріат демонструє приклад первинно спеціалізованої юридичної професії, у якій особливий характер діяльності закладений у самій законодавчій конструкції професійного статусу.

Подальший розвиток цієї лінії досліджень простежується у працях, присвячених адміністративно-правовому статусу нотаріуса та його ролі у суміжних правових процедурах. О. С. Дяковський і С. С. Мороз, аналізуючи нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації, визначають, що його адміністративно-правовий статус охоплює правосуб'єктність, права та обов'язки, відповідальність, гарантії захисту прав, заборони та компетенцію, а сам нотаріус виступає суб'єктом публічної адміністрації, наділеним делегованими владними повноваженнями [10, с.89]. Зі свого боку, Т. О. Івашкова у дослідженні ролі адвокатури й нотаріату в системі захисту прав військовослужбовців показує прикладну функціональну диференціацію цих професій: адвокатура забезпечує консультування, представництво й захист у судових та інших правових процедурах, тоді як нотаріат виконує завдання юридичного оформлення прав, правочинів і юридичних фактів, що є необхідними для належної реалізації прав людини в особливих умовах воєнного часу [11, с. 128–129]. Тим самим ці праці підтверджують, що різниця між окремими

юридичними професіями проявляється не лише в абстрактному наборі прав і обов'язків, а й у різному функціональному призначенні та способах реалізації професійної компетенції.

Важливим методологічним доповненням до національної доктрини є європейські порівняльні матеріали, які засвідчують, що диференціація юридичних професій і визнання спеціалізованої компетентності є загальною тенденцією розвитку сучасного правового простору. У позиційному документі ССВЕ наголошено, що висока якість юридичних послуг забезпечується не лише початковою підготовкою, а й безпервною освітою, дієвими деонтологічними правилами та, у низці юрисдикцій, спеціальними сертифікаційними механізмами для фахівців у певних галузях права [12]. Своєю чергою, European e-Justice Portal прямо вказує, що юридичні професії в Європейському Союзі загалом регулюються на національному рівні, а їхній статус, функції та місце в механізмі правосуддя істотно відрізняються залежно від особливостей конкретної правової системи [13]. Ці джерела мають принципове значення для даного дослідження, оскільки підтверджують: спеціалізація юридичної діяльності не є випадковим організаційним явищем, а становить одну з форм нормативного й інституційного впорядкування професійної правничої праці.

Отже, сучасний стан наукових досліджень дає змогу констатувати наявність достатньо розробленої доктринальної бази щодо правового статусу адвокатів і нотаріусів, їхньої професійної незалежності, відповідальності, гарантій діяльності та місця в механізмі захисту прав людини. Водночас ця база залишається переважно інституційно сегментованою: адвокатура, нотаріат та інші суб'єкти юридичної професії найчастіше аналізуються ізольовано, без належного

врахування того, що спеціалізація юридичної діяльності сама по собі є чинником правового розмежування. Саме тому недостатньо опрацьованим залишається питання про те, яким чином спеціалізація впливає на зміст професійної компетенції, характер обов'язків, моделі юридичної відповідальності, способи професійного самоврядування та межі публічної довіри до різних суб'єктів юридичної професії. Ця прогалина і визначає наукову доцільність подальшого дослідження спеціалізації юридичної професії як чинника диференціації правового статусу її суб'єктів.

Виклад основного матеріалу. В Україні професійна підготовка правників традиційно здійснювалася в межах спеціальності 081 «Право», а після оновлення урядового переліку спеціальностей - у межах спеціальності D8 «Право»; водночас у чинних стандартах і процедурах вступу й надалі використовується також попереднє позначення 081, що свідчить про перехідний характер нормативного масиву у сфері юридичної освіти. Така модель означає, що на рівні державного регулювання підготовка юриста в Україні зберігає загальноправовий, а не вузькогалузевий характер: здобувач вищої освіти опановує право як цілісну систему знань, принципів, інститутів і способів правозастосування, тоді як поглиблена профілізація за окремими напрямками здебільшого переноситься на рівень освітньої програми, вибіркового компонентів, практичної підготовки та подальшої професійної діяльності. Саме тому диплом, як правило, засвідчує здобуття освіти за спеціальністю «Право», а не присвоєння окремої державної кваліфікації на кшталт «юрист у сфері кримінального права», «юрист-міжнародник» чи «фахівець з господарського права».

За такого підходу спеціалізація в юридичній професії в Україні здебільшого формується не на етапі первинного присвоєння освітньої кваліфікації, а в процесі подальшого професійного становлення. Окремі заклади вищої освіти можуть запроваджувати освітні програми, профілі, траєкторії або блоки вибіркових дисциплін, орієнтовані, наприклад, на міжнародне, господарське, кримінальне чи публічне право, однак такі профілі не тотожні самостійним спеціальностям у державному переліку. Це дає підстави стверджувати, що українська модель юридичної освіти поки що ґрунтується передусім на фундаменталізації підготовки правника, а не на ранній формальній спеціалізації. Такий підхід має свої переваги, оскільки забезпечує універсальну правничу базу, однак водночас відтерміновує інституційне формування вузькопрофесійних компетентностей до етапу практики, стажування, безперервного професійного навчання та самостійного професійного позиціонування юриста.

Європейський досвід у цій частині є більш диференційованим і не зводиться до єдиної моделі. За даними ССВЕ, у більшості європейських юрисдикцій немає окремого формального режиму спеціалізації, однак адвокати можуть вказувати пріоритетні сфери практики; водночас у частині держав діють спеціальні режими присвоєння статусу чи титулу спеціаліста, які зазвичай вимагають значного практичного досвіду, спеціального навчання та підтвердження теоретичних знань у відповідній галузі. Отже, у праві Європейського простору простежується не уніфікована, а плюралістична модель: від загальної підготовки з подальшою ринковою профілізацією до інституційно оформленої післякваліфікаційної спеціалізації. Саме цей підхід є методологічно цінним для України,

оскільки дає змогу поєднувати фундаментальність юридичної освіти з механізмами офіційного визнання спеціалізованих компетентностей на пізніших етапах професійного розвитку.

В українських умовах формування спеціалізованих навичок уже сьогодні частково забезпечується через механізми післядипломного та безперервного професійного навчання. Зокрема, Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України прямо визначає, що підвищення кваліфікації має забезпечувати не лише оновлення і розширення професійних знань та навичок, а й, за бажанням адвоката, здобуття нової спеціалізації або кваліфікації у певній галузі права чи сфері діяльності [14]. Водночас Правила адвокатської етики виходять із того, що спеціалізація є реально існуючим елементом адвокатської практики: до укладення договору адвокат має повідомити клієнту, в яких галузях права він спеціалізується, якщо така спеціалізація має місце, а у випадку відсутності належної спеціалізації чи спеціальних знань - враховувати межі власної компетентності або залучати іншого адвоката [15]. Це свідчить про те, що, хоча формальна вузька спеціалізація ще не інтегрована повною мірою в модель базової юридичної освіти, вона вже визнається на рівні професійного саморегулювання та етичних стандартів правничої діяльності.

На національному рівні спеціалізація юридичної професії не закріплена в єдиному кодифікованому акті як універсальний міжгалузевий інститут. Українське законодавство підходить до цього питання фрагментарно: в одних сегментах юридичної професії спеціалізація прямо передбачена законом, в інших - впливає з характеру повноважень, внутрішньої організації

відповідного інституту або актів професійного самоврядування. Такий підхід свідчить, що спеціалізація в українському праві поки не оформлена як загальний принцип правового статусу всіх правників, однак фактично вже існує як важливий механізм функціональної диференціації юридичної діяльності. Найбільш чітко це простежується у сфері судоустрою, прокуратури та адвокатури, тоді як у нотаріаті спеціалізація має переважно опосередкований, функціонально-предметний характер.

У сфері адвокатури нормативне закріплення спеціалізації є відносно м'яким і поєднує законодавчий та самоврядний рівні регулювання. Обов'язок адвоката підвищувати свій професійний рівень закріплено в пункті 4 частини 1 статті 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [4]. Сам Закон не встановлює переліку офіційних адвокатських спеціалізацій і не пов'язує право на заняття адвокатською діяльністю з наявністю вузькопрофільного статусу, однак через обов'язок постійного професійного розвитку створює нормативну передумову для подальшої профілізації адвокатської практики. Цю логіку конкретизує нова редакція Порядку підвищення професійного рівня адвокатів України, яка прямо передбачає можливість, за бажанням адвоката, здобуття нової спеціалізації або кваліфікації у певній галузі права чи сфері діяльності [4]. Тому можна говорити не про «державну норму» у вузькому розумінні, а про спеціальний акт адвокатського самоврядування, що розвиває законодавчий обов'язок професійного вдосконалення. Певною мірою цю ідею підтримують і Правила адвокатської етики, які пов'язують належне прийняття доручення з наявністю у

адвоката достатньої кваліфікації, компетентності та досвіду у конкретній справі [16].

Щодо суддів, законодавець застосував значно більш формалізований підхід. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» прямо закріплює, що суди спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення, а у випадках, визначених законом або за рішенням зборів суддів, може запроваджуватися спеціалізація суддів з розгляду конкретних категорій справ [2]. Окремо закон встановлює спеціалізацію суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх. У цьому випадку спеціалізація має не декларативний, а безпосередньо компетенційний зміст: вона впливає на розподіл справ, межі професійної діяльності судді та внутрішню організацію здійснення правосуддя. Саме тому судова сфера є найбільш виразним прикладом того, як спеціалізація трансформується у правовий режим здійснення професійних повноважень.

У законодавстві про прокуратуру спеціалізація також прямо визнана, однак її нормативна конструкція є більш загальною. Частина 6 статті 7 Закону України «Про прокуратуру» передбачає, що у системі прокуратури може запроваджуватися спеціалізація прокурорів [17]. Отже, закон закріплює саму можливість спеціалізації, але не встановлює універсального порядку присвоєння прокурору окремого «спеціалізованого статусу» за певною галуззю права. Її практичне втілення відбувається переважно через інституційну побудову системи прокуратури, внутрішній розподіл функцій та створення спеціалізованих підрозділів. Показово, що Закон України «Про прокуратуру» прямо

закріплює інституційний вияв спеціалізації, відносячи до системи прокуратури Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (п. 5 ч. 1 ст. 7), передбачаючи можливість запровадження спеціалізації прокурорів (ч. 6 ст. 7), а також визначаючи САП як юридичну особу публічного права, особливості організації і діяльності якої врегульовано ст. 8-1 цього Закону; водночас ч. 3 ст. 8 встановлює, що у структурі Офісу Генерального прокурора утворюються департаменти, управління та відділи, що створює організаційні передумови для внутрішньої функціональної спеціалізації прокурорської діяльності [17]. Таким чином, у прокурорській системі спеціалізація має передусім організаційно-функціональний характер: вона не змінює єдиного базового статусу прокурора, але конкретизує сферу реалізації його повноважень, професійні вимоги та предмет роботи.

Особливої уваги потребує нотаріат, оскільки саме в цій сфері найчастіше помилково ототожнюють відсутність прямої законодавчої згадки про «спеціалізацію нотаріуса» з відсутністю будь-якої диференціації нотаріальної професії. Насправді Закон України «Про нотаріат» не вводить офіційних галузевих спеціалізацій нотаріусів на зразок суддівської чи потенційної прокурорської спеціалізації, проте закріплює розвинену систему організаційної, функціональної та компетенційної диференціації нотаріальної діяльності. Уже в статті 1 нотаріат визначено як систему органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права і факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, а вчинення таких дій покладається на державних і приватних нотаріусів [5]. При цьому документи, оформлені державними і приватними

нотаріусами, мають однакову юридичну силу, що означає: різниця між ними полягає не в юридичній природі нотаріального акта, а в моделі організації професійної діяльності, порядку матеріального забезпечення, контролю та інституційного включення в систему нотаріату.

Нотаріат характеризується також підвищеними кваліфікаційними вимогами до доступу в професію, що саме по собі підкреслює її спеціалізований характер у межах юридичної професії. Нотаріусом може бути лише громадянин України, якому присуджено ступінь вищої юридичної освіти не нижче магістра, який володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них не менш як три роки - помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори, склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю [5]. Отже, якщо для багатьох інших правничих професій профілізація формується вже в процесі практики, то в нотаріаті законодавець від самого початку встановлює посилений професійний фільтр, який свідчить про особливий характер нотаріальної компетентності. Це дозволяє розглядати нотаріальну діяльність як окремий спеціалізований різновид юридичної професії навіть за відсутності внутрішнього поділу нотаріусів на формальні галузеві спеціалізації.

Крім того, диференціація в нотаріаті виявляється у територіальному та предметному вимірах. Закон закріплює категорію нотаріального округу як територіальної одиниці, в межах якої нотаріус здійснює нотаріальну діяльність і в межах якої знаходиться його робоче місце або державна нотаріальна контора [5]. Це означає,

що нотаріус реалізує свої повноваження не абстрактно на всій території держави, а в межах визначеної законом територіальної компетенції. Одночасно закон деталізує великий перелік нотаріальних дій, які вчиняють нотаріуси, що формує предметну диференціацію їхньої роботи: посвідчення правочинів, ведення спадкових справ, засвідчення справжності підписів, видача свідоцтв, накладення заборон відчуження майна та інші дії [5]. Отже, хоча закон не використовує термін «спеціалізація нотаріуса» в буквальному значенні, сама конструкція нотаріального статусу побудована так, що нотаріус фактично працює у вузько визначеному полі безспірної юрисдикції, превентивного правозахисту і юридичної вірогідності документів.

Важливо й те, що сучасне законодавство вже містить окремі ознаки подальшої внутрішньої профілізації нотаріальної діяльності. Так, стаття 16-1 Закону України «Про нотаріат» передбачає медіацію в нотаріаті: Нотаріальна палата України здійснює підготовку нотаріусів у сфері медіації та веде реєстри нотаріусів, які пройшли таку підготовку. Ця норма є показовою, оскільки демонструє зародження спеціалізованих компетентностей усередині самого нотаріату. Вона свідчить, що навіть за відсутності класичної галузевої спеціалізації законодавець поступово визнає можливість формування окремих професійних напрямів у нотаріальній діяльності, пов'язаних із новими способами юридичного супроводу, врегулювання спорів та превентивного правового захисту. Додатковим підтвердженням внутрішньої диференціації є існування державних нотаріальних архівів як окремого елемента нотаріальної системи, що здійснюють тимчасове зберігання нотаріальних документів.

Таким чином, національне законодавство України поки що не виробило універсальної моделі правового регулювання спеціалізації всіх суб'єктів юридичної професії. Проте аналіз окремих галузевих актів дає підстави стверджувати, що спеціалізація вже функціонує в українському праві в різних формах: як прямо нормативно встановлена - у судоустрої; як організаційно дозволена та інституційно реалізована - у прокуратурі; як самоврядно стимульована через професійний розвиток - в адвокатурі; і як опосередковано виражена через особливий доступ до професії, предмет повноважень, територіальну компетенцію та нові спеціальні напрями підготовки - у нотаріаті. Саме тому для наукового аналізу важливо виходити з того, що спеціалізація юридичної професії в Україні вже є реальною правовою та інституційною категорією, хоча її законодавча модель залишається розпорошеною та потребує подальшого системного осмислення.

У зарубіжній і вітчизняній юридичній доктрині спеціалізація юридичної професії обґрунтовано розглядається не як факультативна організаційна ознака професійної діяльності, а як закономірний результат ускладнення сучасного правового регулювання, поглиблення функціонального поділу правничої праці та зростання вимог до якості юридичних послуг. Її природа має виразно прагматичний характер, оскільки спеціалізація покликана забезпечити більш високий рівень професійної компетентності, точність правового аналізу, належну якість консультування, представництва та захисту, а відтак - і вищий рівень довіри до правничої професії загалом. У цьому аспекті слушною є наукова позиція, відповідно до якої спеціалізація адвокатів виступає необхідною передумовою підвищення якості правничої

допомоги, адже сучасний стан законодавства, судової практики та міжнародно-правових стандартів об'єктивно унеможливує однаково глибоке й однаково ефективне володіння всіма без винятку сегментами правового регулювання [1, с.67]. За таких умов відсутність інституційно визнаної або хоча б належно організованої спеціалізації фактично породжує ситуацію, коли юрист формально зберігає можливість здійснювати діяльність у широкому спектрі правовідносин, однак не завжди спроможний забезпечити той рівень професійної якості, якого потребують складність правової проблеми, характер інтересу клієнта та стандарти належного правозастосування.

Саме тому вітчизняні дослідники небезпідставно пов'язують перспективи розвитку адвокатури в Україні з рецепцією кращих зарубіжних моделей, у межах яких спеціалізація адвоката набуває значення не лише професійної самоідентифікації, а й одного з критеріїв фахової спроможності правника у визначеній сфері [1, с.62]. Такий підхід має важливе прикладне значення, оскільки дозволяє поєднати принцип професійної свободи з вимогою належної компетентності та інформаційної прозорості для особи, яка звертається по правничу допомогу. Ідеться, таким чином, не про суто номінальне декларування адвокатом пріоритетної практики, а про його системне професійне зосередження на певній галузі права, категорії спорів чи виді юридичних процедур, що передбачає накопичення поглиблених знань, безперервне відстеження змін законодавства і судової практики, володіння спеціальною юридичною термінологією та здатність здійснювати кваліфіковану правову оцінку з урахуванням галузевої специфіки. У цьому зв'язку наукові підходи, що обґрунтовують доцільність

нормативного впорядкування спеціалізації та обмеження кількості профілів, у межах яких один адвокат може позиціонувати себе як фахівець, виглядають не лише теоретично послідовними, а й практично виправданими, оскільки спрямовані на запобігання девальвації самої ідеї спеціалізації [1, с.62].

Порівняльно-правовий аналіз засвідчує, що у державах Європейського Союзу, попри відсутність єдиного наднаціонального акта, який би встановлював уніфіковану модель спеціалізації адвокатів, сформувалася стійка тенденція до інституційного або функціонального визнання вузькопрофільної правничої компетентності. На рівні Європейського Союзу правове регулювання зосереджене передусім на забезпеченні мобільності правників, взаємному визнанні професійних кваліфікацій і гарантуванні належної якості юридичної професії, тоді як конкретні форми, умови і процедури спеціалізації залишаються у сфері національного нормативного регулювання [12; 18; 19]. Водночас саме ця відсутність єдиного шаблону не заперечує існування спільної європейської закономірності: у більшості правопорядків спеціалізація дедалі чіткіше осмислюється як засіб забезпечення кваліфікованого юридичного супроводу, більш ефективного захисту прав та законних інтересів особи, а також як чинник підвищення професійної відповідальності юриста перед клієнтом, корпорацією та суспільством [12].

Найбільш виразно інституціоналізований характер спеціалізація адвокатської діяльності має у німецькій правовій системі, де інститут *Fachanwalt* став усталеним зразком нормативно визнаної вузькопрофільної правничої компетентності. Його зміст полягає в тому, що саме по собі набуття статусу адвоката не наділяє особу

правом іменувати себе фахівцем у будь-якій галузі права; для цього необхідним є виконання додаткових кваліфікаційних вимог, підтвердження спеціальних знань та підтримання належного рівня професійної підготовки у відповідній сфері [20; 21]. Таким чином, спеціалізація в німецькій моделі постає не елементом професійного самопросування, а формою об'єктивованого підтвердження фаховості. Подібний за змістом, хоча дещо відмінний за процедурною конструкцією, підхід простежується і у Франції, де сертифікат спеціалізації пов'язується з наявністю професійного досвіду, перевіркою компетентностей та наступним обов'язком підтримувати рівень спеціалізованої підготовки шляхом безперервного навчання [22; 23]. Отже, у провідних правових системах Європи спеціалізація дедалі послідовніше набуває рис юридично значущого індикатора професійної якості, а не лишається сферою виключно суб'єктивного самовизначення адвоката.

Особливий інтерес для української правової науки становить литовський досвід, оскільки він демонструє можливість прямого нормативного закріплення спеціалізації адвоката на рівні законодавчого акта. Наявність у Законі Литовської Республіки про адвокатуру окремого положення щодо спеціалізації адвоката, а також інституційна підтримка цієї моделі через офіційні механізми публічної ідентифікації сфер професійної діяльності адвокатів свідчать, що спеціалізація може виконувати не лише внутрішньокорпоративну, а й публічно-правову функцію [24; 25]. Вона сприяє забезпеченню правової визначеності для клієнта, полегшує вибір належного представника чи консультанта та підвищує прозорість ринку правничих послуг. Для

українського контексту цей аспект має особливу вагу, оскільки проблема спеціалізації тісно пов'язана не лише з внутрішньою організацією адвокатури, а й з реальним забезпеченням права особи на професійну правничу допомогу належної якості.

Не менш істотним є й те, що в європейському правничому просторі спеціалізація невідривно поєднується з концепцією безперервного професійного розвитку. У документах ССВЕ цілком послідовно наголошується, що якість юридичної професії не може бути забезпечена лише через початкову вищу освіту або одноразове отримання доступу до професії; вона вимагає постійного оновлення знань, дотримання етичних стандартів, функціонування ефективних інститутів професійного самоврядування та, у певних випадках, додаткових механізмів підтвердження спеціалізованої компетентності [12]. У цьому сенсі спеціалізація не є статичним правовим станом чи незмінною характеристикою професійного статусу, а постає як динамічний процес підтримання і поглиблення фаховості у відповідній сфері. Показовим у цьому відношенні є польський досвід, де професійне самоврядування радців правних запроваджує спеціалізовані освітні програми та тематичні навчальні модулі, що дозволяють системно вдосконалювати професійні компетентності у визначених напрямках юридичної практики [26]. Це підтверджує, що сучасна спеціалізація немислима поза інститутом безперервної освіти і що саме постійне професійне оновлення є необхідною умовою реального, а не декларативного змісту спеціалізації.

Водночас для повного розкриття проблематики спеціалізації юридичної

професії недостатньо аналізувати лише адвокатуру, оскільки в системі правничих професій існують і такі види юридичної діяльності, для яких спеціалізація має не похідний, а первинний характер. Саме до таких належить нотаріат. На відміну від адвокатури, у межах якої спеціалізація переважно формується як додатковий профіль усередині більш широкої сфери професійної правничої допомоги, нотаріальна діяльність уже за своєю правовою природою є спеціалізованою. Закон України «Про нотаріат» визначає її через посвідчення прав і фактів, що мають юридичне значення, а також через вчинення інших нотаріальних дій з метою надання їм юридичної вірогідності [5]. Із цього випливає важливий теоретико-правовий висновок: нотаріус є не просто юристом, який у процесі практики обрав певну предметну сферу, а суб'єктом спеціальної юридичної професії, функціональне призначення якої від самого початку нормативно окреслене законом.

У цьому аспекті нотаріат репрезентує іншу модель спеціалізації юридичної професії - інституційну або первинну. Її сутність полягає в тому, що спеціалізований характер діяльності визначається не внаслідок подальшої індивідуальної профілізації юриста, а випливає із самої законодавчої конструкції професійного статусу. Предмет діяльності нотаріуса, межі його компетенції, спеціальний порядок доступу до професії, підвищені вимоги до професійної доброчесності, особливий характер юридичної відповідальності та специфічне місце нотаріату у механізмі правового регулювання цивільного обороту - усе це свідчить про те, що нотаріус від початку функціонує як спеціалізований правник. Нотаріальна діяльність зосереджена на сфері безспірної юрисдикції, превентивної правової

охорони, юридичної достовірності документів і забезпечення правової визначеності у приватноправових відносинах. Саме тому нотаріат не може розглядатися лише як один із різновидів «загальної» юридичної практики; він становить самостійну професійну модель, що поєднує публічно значущі та приватноправові елементи у специфічний спосіб [5].

Зазначений висновок додатково підтверджується кваліфікаційними вимогами до доступу до нотаріальної діяльності. Вони засвідчують, що входження до цієї професії пов'язане не лише з наявністю юридичної освіти як такої, а й із проходженням спеціального професійного шляху, який охоплює набуття досвіду роботи у сфері права, оволодіння навичками ведення нотаріального діловодства, роботи з реєстрами, оформлення правочинів, перевірки юридичних фактів і дотримання спеціальних процедур посвідчення [5]. Отже, спеціалізація в нотаріаті проявляється вже на етапі професійної підготовки та допуску до професії. Вона є не зовнішнім додатком до загального статусу юриста, а його внутрішньою конструктивною ознакою. Саме тому нотаріальна професія яскраво ілюструє, що спеціалізація у сфері юридичної діяльності може мати не лише факультативний, а й структурно обов'язковий характер.

Європейський досвід розвитку нотаріату також підтверджує, що первинно спеціалізований характер цієї професії не виключає подальшої внутрішньої професійної диференціації. За матеріалами CNUE, безперервна підготовка нотаріусів у країнах ЄС охоплює насамперед ті напрями, які є найбільш чутливими для цивільного обороту та транскордонних приватноправових відносин, зокрема

спадкове право, сімейне право, питання протидії відмиванню коштів, цифровізацію нотаріальних процедур і забезпечення юридичної безпеки транскордонних правочинів [27]. Це дає змогу стверджувати, що нотаріат, є первинно спеціалізованою юридичною професією, яка водночас підпорядковується загальній закономірності розвитку сучасної правничої діяльності, а саме - потребі у дедалі глибшому тематичному поглибленні професійних знань. Таким чином, навіть у межах уже спеціалізованої професії зберігається об'єктивна потреба в подальшій предметній диференціації компетентностей.

Отже, аналіз адвокатури та нотаріату дозволяє сформулювати узагальнений теоретико-правовий висновок про існування щонайменше двох основних форм спеціалізації юридичної професії. Перша форма - внутрішньо-професійна або вторинна спеціалізація, за якої юрист у межах загального професійного статусу поглиблює свою компетентність у певній галузі права, категорії спорів чи виді юридичної діяльності; саме така модель найхарактерніша для адвокатури. Друга форма - інституційна або первинна спеціалізація, за якої спеціальний характер юридичної діяльності закладений у самій природі професії, її функціях, предметі, порядку доступу до неї та змісті правового статусу; саме цю модель найбільш виразно репрезентує нотаріат. Така класифікація має не лише теоретичне, а й прикладне значення, оскільки дозволяє глибше осмислити спеціалізацію як чинник диференціації правового статусу суб'єктів юридичної професії, що безпосередньо впливає на обсяг їхніх повноважень, характер професійних обов'язків, вимоги до кваліфікації, стандарти доброчесності, моделі

професійного самоврядування та межі юридичної відповідальності.

Саме тому проблема спеціалізації виходить далеко за межі суто освітньої або корпоративної дискусії. Вона стосується фундаментальних засад організації юридичної професії, забезпечення якості правничої діяльності та вдосконалення національного законодавства у сфері регулювання статусу окремих правничих інституцій. Для України, в умовах європейської інтеграції, реформування правничої освіти і поступової модернізації професійних стандартів, осмислення спеціалізації як системного явища набуває особливої актуальності. Фрагментарне визнання спеціалізації, яке нині простежується у сфері адвокатури на рівні професійної етики та підвищення кваліфікації, а в сфері нотаріату - на рівні самої спеціальної природи професії, потребує подальшого доктринального узагальнення й нормативного розвитку. У цьому зв'язку європейський досвід, у якому спеціалізація поєднується з інститутами контролю якості, безперервного професійного розвитку, публічної визначеності та підвищеної професійної відповідальності, може слугувати належною основою для вироблення більш системного підходу до спеціалізації юридичної професії в Україні.

Висновки та рекомендації. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що спеціалізація юридичної професії є не факультативною тенденцією професійного розвитку, а об'єктивно зумовленим наслідком ускладнення сучасного правового регулювання, поглиблення функціонального поділу правничої праці та зростання суспільного запиту на якісну, компетентну й передбачувану правничу допомогу. У цьому сенсі спеціалізація виступає важливим

чинником диференціації правового статусу суб'єктів юридичної професії, оскільки безпосередньо впливає на обсяг їхньої професійної компетенції, характер виконуваних функцій, зміст кваліфікаційних вимог, стандарти професійної етики та межі юридичної відповідальності. Світова і європейська практика переконливо засвідчує, що інтенсифікація спеціалізації правників відповідає загальній логіці розвитку правових систем, у яких забезпечення належної якості правничої діяльності дедалі тісніше пов'язується не лише із загальною юридичною підготовкою, а й із наявністю поглиблених знань у конкретній сфері права. За таких умов спеціалізований адвокат, суддя, прокурор чи нотаріус спроможний більш професійно здійснювати правову оцінку, точніше застосовувати норми матеріального і процесуального права, належніше враховувати галузеву специфіку правовідносин та ефективніше забезпечувати охорону прав і законних інтересів особи. Водночас однією з ключових проблем національного правового регулювання залишається відсутність єдиного, системно сформульованого підходу до юридичної спеціалізації як загального інституту, що зумовлює фрагментарність нормативного закріплення відповідних механізмів і потребує належної уваги з боку законодавця.

У контексті вдосконалення правничої освіти доцільно виходити з того, що сучасна модель підготовки юриста не повинна зводитися ані до вузької ранньої профілізації, ані до абстрактної універсальності без можливості предметного поглиблення. Оптимальною видається така організація освітнього процесу, за якої фундаментальна загальнотеоретична та загальноправова підготовка поєднується з інституційно впорядкованими можливостями

спеціалізованого навчання на старших курсах, у магістратурі, а також у межах вибіркового освітніх компонентів, практичної підготовки та міждисциплінарних модулів. З огляду на це, заслуговує на підтримку ідея подальшого розвитку освітніх програм із чітко окресленими профілями або концентраціями, які дозволяли б здобувачеві вищої юридичної освіти не лише отримати цілісне уявлення про право як систему, а й сформувати поглиблені компетентності в окремих напрямках - наприклад, у сфері кримінальної юстиції, міжнародного права, господарського судочинства, захисту прав людини, цифрового права чи нотаріальної діяльності. У перспективі доцільно розглянути можливість нормативного закріплення в освітньому законодавстві механізмів академічної профілізації майбутніх правників, що сприятиме більш тісному зв'язку між правничою освітою, професійними стандартами та реальними потребами юридичної практики.

На рівні галузевого законодавства існує потреба у більш чіткому нормативному врегулюванні предметної спеціалізації насамперед у сфері адвокатської діяльності. Чинний Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» виходить із загального підходу до професійного статусу адвоката, проте не формує цілісної моделі правового визнання спеціалізації як окремого елемента адвокатської професії. З огляду на це, доцільним є запровадження на законодавчому рівні положень, які б, з одного боку, закріпили саму можливість офіційного визнання предметної спеціалізації адвоката, а з другого - визначили засади розроблення критеріїв, порядку підтвердження, підтримання та публічного декларування такої спеціалізації. При цьому більш виваженим видається не адміністративне

централізоване визначення спеціалізацій державою, а закріплення відповідних повноважень за органами адвокатського самоврядування в межах закону, оскільки саме професійна корпорація найкраще спроможна оцінити зміст, межі та практичну доцільність окремих профілів адвокатської діяльності. Паралельно потребують удосконалення й акти корпоративного регулювання, зокрема Правила адвокатської етики та документи, що стосуються підвищення кваліфікації, у яких спеціалізація має бути відображена не лише як фактичний елемент практики, а і як юридично значущий критерій професійної компетентності та належного інформування клієнта.

Окремим напрямом удосконалення національної моделі має стати системне врахування кращих зарубіжних практик. Порівняльно-правовий аналіз свідчить, що найбільш продуктивними для України можуть бути не механічне запозичення окремих іноземних рішень, а адаптація їхніх концептуальних засад. Із цієї точки зору особливий інтерес становлять моделі, в яких спеціалізація поєднується з прозорими критеріями професійної кваліфікації, обов'язковим безперервним навчанням і високим рівнем професійної відповідальності. Зокрема, перспективним видається осмислення досвіду, за яким спеціалізація може набуватися після певного періоду практичної діяльності, підтверджуватися через спеціальні освітні програми, професійне оцінювання або інші форми верифікації компетентності. Саме такий підхід дозволив би уникнути формалізації спеціалізації як суто декларативного статусу та забезпечити її реальний зміст. Відповідно, державі та професійним самоврядним інституціям доцільно стимулювати розвиток системи

безперервного професійного навчання з можливістю проходження вузькопрофільних програм і отримання документально підтверджених результатів навчання у визначених сферах юридичної діяльності.

Важливе значення мають і організаційно-інституційні заходи, без яких нормативне закріплення спеціалізації ризикує залишитися декларативним. На рівні органів адвокатського самоврядування, професійних асоціацій, науково-освітніх установ та, за потреби, органів суддівського врядування доцільно ініціювати створення міждисциплінарних робочих груп, покликаних виробити концептуальні підходи до визначення критеріїв спеціалізації, порядку її підтвердження, строків актуалізації, підстав для втрати відповідного статусу та способів публічного інформування про нього. У межах такої роботи можуть бути сформульовані базові стандарти для окремих напрямів спеціалізації, зокрема у сферах корпоративного, екологічного, інформаційного, цифрового, медичного, податкового права, права Європейського Союзу, міжнародного гуманітарного права та інших сегментів, які характеризуються підвищеною складністю й потребують поглибленої професійної підготовки. Доцільним є також опрацювання питання про співвідношення спеціалізації з програмами підвищення кваліфікації, професійними іспитами, тематикою стажування, сертифікаційними механізмами та стандартами оцінювання практичних компетентностей.

Отже, слід зазначити, що подальший розвиток інституту спеціалізації юридичної професії в Україні має здійснюватися на засадах системності, правової визначеності, професійної автономії та відповідності європейським стандартам якості правничої

діяльності. Спеціалізація не повинна зводитися до суто формального розмежування сфер практики або до ринкового самопозиціонування юриста. Її справжнє значення полягає у створенні такої моделі професійної організації юридичної діяльності, за якої поглиблена компетентність, належна професійна доброчесність, безперервний розвиток і відповідальність перед клієнтом та суспільством становлять єдину, внутрішньо узгоджену систему. Саме тому формування в Україні сучасного підходу до спеціалізації юридичної професії слід розглядати не як вузькокорпоративне завдання окремих правничих інституцій, а як один із напрямів удосконалення правової системи держави загалом.

Література:

1. Вільчик Т., Святоцька В. Міжнародні стандарти адвокатури: проблеми імплементації у національну правову систему. *Право України*. 2019. № 12. С. 54–69. DOI: 10.33498/loou-2019-12-054. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8d636047-929c-441d-9c1f-a75af5ce7729/content> (дата звернення: 02.03.2026).
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1402-19> (дата звернення: 02.03.2026).
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр> (дата звернення: 02.03.2026).
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5076-17> (дата звернення: 01.03.2026).
5. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3425-12> (дата звернення: 01.03.2026).
6. Вільчик Т. Б. Конституційно-правовий статус адвокатури України. *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 2 (8). С. 1–15. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9406408d-6759-47c0-b161-f052501a0ffb/content> (дата звернення: 01.03.2026).
7. Дутко А. О., Остапенко Л. О., Трач І. Правовий статус адвоката: порівняльний аналіз законодавства України і зарубіжних країн. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 4 (28). С. 169–176. DOI: 10.23939/law2020.28.169. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/volume-7-number-428-2020/pravovyy-status-advokata-porivnyalnyy-analiz-zakonodavstva> (дата звернення: 03.03.2026).
8. Лиля-Барська А. В. Про публічно-правовий статус нотаріуса в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С. 130–134. DOI: 10.32782/39221442. URL: https://apnl.dnu.in.ua/1_2023/21.pdf (дата звернення: 04.03.2026).
9. Ладіна Л. С., Веселов М. Ю., Веселова Л. Ю. Юридична відповідальність приватного нотаріуса за порушення адміністративного законодавства України: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2024. 208 с. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/handle/123456789/3618> (дата звернення: 03.03.2026).
10. Дяковський О. С., Мороз С. С. Теоретико-правова основа визначення та характеристики адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації. *Juris Europensis Scientia*. 2025. № 2. С. 89–95. DOI: 10.32782/chern.v2.2025.15. URL: https://jes.nuoua.od.ua/archive/2_2025/17.pdf (дата звернення: 02.03.2026).
11. Івашкова Т. О. Місце та роль адвокатури і нотаріату в системі захисту прав військовослужбовців. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 126–131. DOI: 10.24144/2788-6018.2024.01.21. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/03/23.pdf> (дата звернення: 04.03.2026).

12. Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE). Ensuring Quality in the Legal Profession. 25.06.2021. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/QUALITY/QLT_Position_papers/EN_QLT_20210625_Ensuring-Quality-in-the-Legal-Profession.pdf (дата звернення: 03.03.2026).

13. European e-Justice Portal. Types of legal professions / European Commission. URL: https://e-justice.europa.eu/topics/find-legal-professional/types-legal-professions_en (дата звернення: 04.03.2026).

14. Новий Порядок підвищення професійного рівня адвокатів затвердила РАУ. Національна асоціація адвокатів України. 14.12.2024. URL: <https://unba.org.ua/news/9801-novij-poryadok-pidvishennya-profesijnogo-rivnya-advokativ-zatverdila-rau.html> (дата звернення: 04.03.2026).

15. Лозовой В. О., Петришин О. В. Професійна етика юриста. Харків: Право, 2004. 176 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/Etika_2004.pdf (дата звернення: 02.03.2026).

16. Правила адвокатської етики: затв. Звітним-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 р., зі змінами, затвердженими З'їздом адвокатів України 15 лютого 2019 р. / З'їзд адвокатів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0001891-17> (дата звернення: 02.03.2026).

17. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1697-18> (дата звернення: 04.03.2026).

18. Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE). Ensuring Quality in the Legal Profession. 25.06.2021. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/QUALITY/QLT_Position_papers/EN_QLT_20210625_Ensuring-Quality-in-the-Legal-Profession.pdf (дата звернення: 03.03.2026).

19. Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2005/36/oj/eng> (дата звернення: 04.03.2026).

20. Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 to

facilitate practice of the profession of lawyer on a permanent basis in a Member State other than that in which the qualification was obtained. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998L0005> (дата звернення: 04.03.2026).

21. Bundesrechtsanwaltskammer (BRAK). About The German Federal Bar. URL: <https://www.brak.de/english/> (дата звернення: 04.03.2026).

22. Bundesrechtsanwaltskammer. Stellungnahme Nr. 06/2023. Zur Konsultation zum jährlichen Bericht über die Rechtsstaatlichkeit in der EU 2023. Februar 2023. URL: https://www.brak.de/fileadmin/05_zur_rechtspolitik/stellungnahmen-pdf/stellungnahmen-deutschland/2023/stellungnahme-der-brak-2023-06.pdf (дата звернення: 04.03.2026).

23. Conseil national des barreaux. Obtenir un certificat de spécialisation. URL: <https://cnb.avocat.fr/obtenir-un-certificat-de-specialisation> (дата звернення: 04.03.2026).

24. Conseil national des barreaux. Les mentions de spécialisation. URL: <https://cnb.avocat.fr/les-mentions-de-specialisation> (дата звернення: 04.03.2026).

25. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/de/legalActPrint?actualEditionId=OwegOJybvyp&documentId=TAR.9F4371AB03A3> (дата звернення: 04.03.2026).

26. Lietuvos advokatūra. Advokatų paieška. URL: <https://www.advokatura.lt/irasai/advokatu-paieska/> (дата звернення: 04.03.2026).

27. Krajowa Izba Radców Prawnych. Zajęcia specjalizacyjne online dla radców prawnych na platformie e-KIRP. 03.03.2026. URL: <https://kirp.pl/zajecia-specjalizacyjne-online-dla-radcow-prawnych-na-platformie-e-kirp/> (дата звернення: 04.03.2026).

28. Council of the Notariats of the European Union (CNUE). Training of notaries. URL: <https://www.notariesofeurope.eu/en/notaries/training-of-notaries/> (дата звернення: 04.03.2026).

References:

1. Vilchuk T., Sviatotska V. Mizhnarodni standarty advokatury: problemy implementatsii u natsionalnu pravovu systemu. *Pravo Ukrainy*. 2019. № 12. S. 54–69. DOI: 10.33498/louu-2019-12-054. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8d636047-929c-441d-9c1f-a75af5ce7729/content> (data zvernennia: 02.03.2026).
2. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 2 chervnia 2016 r. № 1402-VIII / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1402-19> (data zvernennia: 02.03.2026).
3. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр> (data zvernennia: 02.03.2026).
4. Pro advokaturu ta advokatsku diialnist: Zakon Ukrainy vid 5 lypnia 2012 r. № 5076-VI / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5076-17> (data zvernennia: 01.03.2026).
5. Pro notariat: Zakon Ukrainy vid 2 veresnia 1993 r. № 3425-XII / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3425-12> (data zvernennia: 01.03.2026).
6. Vilchuk T. B. Konstytutsiino-pravovyi status advokatury Ukrainy. *Teoriia i praktyka pravoznavstva*. 2015. Vyp. 2 (8). S. 1–15. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9406408d-6759-47c0-b161-f052501a0ffb/content> (data zvernennia: 01.03.2026).
7. Dutko A. O., Ostapenko L. O., Trach I. Pravovyi status advokata: porivnialnyi analiz zakonodavstva Ukrainy i zarubizhnykh krain. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika»*. Serii: Yurydychni nauky. 2020. T. 7, № 4 (28). S. 169–176. DOI: 10.23939/law2020.28.169. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/volume-7-number-428-2020/pravovyy-status-advokata-porivnyalnyy-analiz-zakonodavstva> (data zvernennia: 03.03.2026).
8. Lyla-Barska A. V. Pro publichno-pravovyi status notariusa v Ukraini. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*. 2023. № 1. S. 130–134. DOI: 10.32782/39221442. URL: https://apnl.dnu.in.ua/1_2023/21.pdf (data zvernennia: 04.03.2026).
9. Ladina L. S., Veselov M. Yu., Veselova L. Yu. Yurydychna vidpovidalnist pryvatnoho notariusa za porushennia administratyvnoho zakonodavstva Ukrainy: monohrafiia. Kyiv: VD «Dakor», 2024. 208 s. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/handle/123456789/3618> (data zvernennia: 03.03.2026).
10. Diakovskiy O. S., Moroz S. S. Teoretyko-pravova osnova vyznachennia ta kharakterystyky administratyvno-pravovoho statusu notariusa yak subiekta derzhavnoi reiestratsii. *Juris Europensis Scientia*. 2025. № 2. S. 89–95. DOI: 10.32782/chern.v2.2025.15. URL: https://jes.nuoua.od.ua/archive/2_2025/17.pdf (data zvernennia: 02.03.2026).
11. Ivashkova T. O. Mistse ta rol advokatury i notariatu v systemi zakhystu prav viiskovosluzhbovtiv. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. 2024. № 1. S. 126–131. DOI: 10.24144/2788-6018.2024.01.21. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/03/23.pdf> (data zvernennia: 04.03.2026).
12. Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE). Ensuring Quality in the Legal Profession. 25.06.2021. URL: https://www.ccbе.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/QUALITY/QLT_Position_papers/EN_QLT_20210625_Ensuring-Quality-in-the-Legal-Profession.pdf (data zvernennia: 03.03.2026).
13. European e-Justice Portal. Types of legal professions / European Commission. URL: https://e-justice.europa.eu/topics/find-legal-professional/types-legal-professions_en (data zvernennia: 04.03.2026).
14. Novyi Poriadok pidvyshchennia profesiinoho rivnia advokativ zatverdyla RAU. *Natsionalna asotsiatsiia advokativ Ukrainy*. 14.12.2024. URL: <https://unba.org.ua/news/9801-novij-poryadok-pidvishennya-profesijnogo-rivnya-advokativ-zatverdila-rau.html> (data zvernennia: 04.03.2026).
15. Lozovoi V. O., Petryshyn O. V. *Profesiina etyka yurysta*. Kharkiv: Pravo, 2004. 176 s. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/Etika_2004.pdf (data zvernennia: 02.03.2026).

16.Pravyla advokatskoi etyky: zatv. Zvitno-vybornym zizdom advokativ Ukrainy 9 chervnia 2017 r., zi zminamy, zatverdzenymy Zizdom advokativ Ukrainy 15 liutoho 2019 r. / Zizd advokativ Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0001891-17> (data zvernennia: 02.03.2026).

17.Pro prokuraturu: Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnia 2014 r. № 1697-VII / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1697-18> (data zvernennia: 04.03.2026).

18.Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE). Ensuring Quality in the Legal Profession. 25.06.2021. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/QUALITY/QLT_Position_papers/EN_QLT_20210625_Ensuring-Quality-in-the-Legal-Profession.pdf (data zvernennia: 03.03.2026).

19.Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2005/36/oj/eng> (data zvernennia: 04.03.2026).

20.Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 to facilitate practice of the profession of lawyer on a permanent basis in a Member State other than that in which the qualification was obtained. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998L0005> (data zvernennia: 04.03.2026).

21.Bundesrechtsanwaltskammer (BRAK). About The German Federal Bar. URL: <https://www.brak.de/english/> (data zvernennia: 04.03.2026).

22.Bundesrechtsanwaltskammer. Stellungnahme Nr. 06/2023. Zur Konsultation zum jährlichen Bericht über die Rechtstaatlichkeit in der EU 2023. Februar 2023. URL: https://www.brak.de/fileadmin/05_zur_rechtspolitik/stellungnahmen-pdf/stellungnahmen-deutschland/2023/stellungnahme-der-brak-2023-06.pdf (data zvernennia: 04.03.2026).

23.Conseil national des barreaux. Obtenir un certificat de spécialisation. URL: <https://cnb.avocat.fr/obtenir-un-certificat-de-specialisation> (data zvernennia: 04.03.2026).

24.Conseil national des barreaux. Les mentions de spécialisation. URL: <https://cnb.avocat.fr/les-mentions-de-specialisation> (data zvernennia: 04.03.2026).

25.Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/de/legalActPrint?actualEditionId=OwegOJybvp&documentId=TAR.9F4371AB03A3> (data zvernennia: 04.03.2026).

26.Lietuvos advokatūra. Advokatų paieška. URL: <https://www.advokatura.lt/irasai/advokatu-paieska/> (data zvernennia: 04.03.2026).

27.Krajowa Izba Radców Prawnych. Zajęcia specjalizacyjne online dla radców prawnych na platformie e-KIRP. 03.03.2026. URL: <https://kirp.pl/zajecia-specjalizacyjne-online-dla-radcow-prawnych-na-platformie-e-kirp/> (data zvernennia: 04.03.2026).

28.Council of the Notariats of the European Union (CNUE). Training of notaries. URL: <https://www.notariesofeurope.eu/en/notaries/training-of-notaries/> (data zvernennia: 04.03.2026).

Tatarenko H.V. Unity and differentiation of the legal profession: specialization as a factor in the transformation of the legal status of its subjects. – Article.

This article offers a comprehensive theoretical and legal analysis of the specialization of the legal profession as a natural and objectively conditioned direction of its internal development in the context of increasingly complex legal regulation, the deepening functional division of legal labour, and growing demands for the quality of professional legal activity. The study argues that the unity of the legal profession does not exclude, but rather presupposes, its internal differentiation, since the common legal nature, axiological foundations, professional purpose, and ethical standards shared by all legal professions coexist with the objective need to develop specialized forms of legal activity determined by the subject matter of legal regulation, the character of professional functions, and the scope of competence of the relevant actors. It is demonstrated that specialization should be understood not merely as a lawyer's professional focus on a particular branch of law, category of cases, or segment of legal practice, but primarily as a significant factor in the

transformation of the legal status of the subjects of the legal profession. In this regard, specialization affects the scope of powers, the structure of professional rights and duties, qualification requirements, the system of professional guarantees, and the limits of legal liability. The article examines the relationship between general legal training and specialized professional competences and identifies the specific features of their formation within legal education, continuing professional development, and the institutional organization of particular legal professions. It is established that the Ukrainian model of legal education remains predominantly generalist in nature, whereas actual professional specialization is formed mainly through legal practice, professional self-governance, the internal distribution of functions, and special access requirements applicable to particular legal professions. The article further demonstrates that, in Ukrainian law, specialization manifests itself in various normative and institutional forms: as directly prescribed by legislation, as organizationally and functionally conditioned, as supported through professional self-regulation, or as deriving from the very legal nature of a given profession. Particular attention is paid to the comparative legal analysis of European approaches to the specialization of legal practice, which reveal a

clear tendency to combine fundamental legal education with mechanisms for the formal recognition of specialized competence, continuing professional training, and enhanced professional responsibility. It is concluded that the further development of the institution of specialization within the legal profession in Ukraine requires systematic normative conceptualization and alignment with the contemporary needs of legal practice, the objectives of legal education reform, and European standards governing the quality of professional legal activity.

Keywords: *advocate, unity, differentiation, notary, legal status, legal regulation, prosecutor, profession, specialization, judge, legal profession.*

Авторська довідка

Татаренко Галина Вікторівна – кандидат юридичних наук, професор кафедри публічного та приватного права, Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, <https://orcid.org/0000-0001-6291-4455>

Дата подачі автором 04.04.2026.

Дата прийняття після рецензування 17.04.2026.

Дата публікації 09.05.2026.

